

وجود بارگاه مطهر آقا علی بن موسی الرضا (ع) در مشهد مقدس سبب شده که شهرمان جایگاهی ویژه در عرصه تئاتر رضوی در کشور داشته باشد. بی شک دهه ۸۰ به برکت برگزاری جشنواره بزرگ فرهنگی هنری امام رضا (ع)، بستر خوبی برای رشد هنرهایی چون تئاتر رضوی به وجود آورد. در قسمت اول تاریخ نگاری تئاتر رضوی در مشهد که با عنوان «در مسیر آزمون و خطا» در شماره اول آستان هنر (تابستان ۱۳۹۱) منتشر شد، در هفت قسمت، به ارزیابی از تئاتر رضوی تا سال ۱۳۸۷ پرداختیم، در این قسمت نگاهی به چند سال پایانی دهه ۸۰ خواهیم داشت.

نمایش آگراندیسمان

هشتم: در سال ۱۳۸۸ هم مانند خیلی از سال‌ها، از اجرای عمومی تئاتر در زمینه رضوی خبری نبود و آنچه باید در مسیر تاریخ‌نگاری مان به آن بپردازیم، فقط جرقه‌هایی است که در جشنواره تئاتر رضوی خرده شد. در این سال، هفتمین دوره جشنواره تئاتر رضوی در حالی برگزار شد که میزبانی آن به تهران بازگشت؛ در هیبتی جدید و وسعتی دیدنی، با ملحقات و اضافات فراوان، در شاخ و برگ‌های رو به هر سو! در این دوره بخش‌هایی همچون تجربی، عکس و پوستر، کودک و نوجوان، متون نمایشی، تعزیه و آیین‌های نمایشی، نمایش‌های رادیویی و تلویزیونی، خیابانی، مرور و... به بدنه این جشنواره اضافه گردید. بخش آیینی هم که در سال قبل، جای خالی‌اش دیده می‌شد، در این سال پر بار مشاهده شد و تلاش شد، تمام کشور و خرده‌آیین‌هایش در ارتباط با مشهدالرضا (ع) پوشش داده شود. مهم‌ترین ویژگی این جشنواره، افزودن بخش بین‌الملل به این رویداد بود. در این دوره از جشنواره، ۲۵۳ اثر در بخش‌های صحنه و تجربی به دبیرخانه ارسال شد که از آن میان ۱۸ اثر در بخش مسابقه ایران و ۶ اثر در بخش تجربی به صحنه رفت. ۳۵۶ اثر هم در بخش نوباوه عکس و پوستر به دبیرخانه رسید و تعداد آثار ارسالی در تولید متون ۶۶، نمایش خیابانی ۳۱، تولیدات رادیویی و تلویزیونی ۶۵ و در تعزیه و آیین و کودک و نوجوان و عروسکی هر کدام ۷۵ اثر بود.

شمایل این دوره از جشنواره که برای سومین بار، محمد خزایی دبیری آن را برعهده داشت، در عرض و طول، فربه‌تر به نظر می‌رسید و به صورت پراکنده در شهرهای مختلف کشور، مانند بندرعباس (برگزاری بخش کودک و نوجوان و عروسکی) برگزار شد.

تئاتر مشهد، در این دوره از جشنواره، حضور چشمگیری داشت و با حضور ۷ نمایش در بخش مسابقه و مهمان، رکورد حضور سال‌های گذشته را شکست. هرچند در هیچ بخشی، رتبه‌ای را به دست نیاورد و فقط رضا صابری توانست لوح تقدیری از دبیر جشنواره دریافت کند.

تاریخ‌نگاری یک دهه تئاتر رضوی در مشهد

مخاطب خاص به جای مخاطب عام (قسمت دوم)

سیدجواد اشکذری*

در سال‌های پایانی دهه ۸۰، تئاتر رضوی هم مانند مضامین دیگر به خاطر عدم برنامه ریزی در جهت اجراهای عموم به سمت جشنواره‌های رضوی رفته است و با توجه به این که تئاتر رضوی در مشهد با تمام ویژگی‌های مذهبی‌اش همواره با استقبال مخاطب عام مواجه بوده ولی متأسفانه این مخاطب نادیده گرفته شده و اغلب آثار در این حوزه به نیت حضور در جشنواره‌ها تولید شده‌اند.

فقط تقدیر موسیقی را از آن خود کرد، آرش تبریزی، صحرا رضانیان، علی‌رضا رواندل، مرتضی ملتجی، حسین ادیب‌نژاد، رضا رحیمی، محمد هژبری و مجتبی عسگری به ایفای نقش پرداختند. نمایشنامه «تکیه مرد بر دیوار» در سال ۱۳۸۹ با هدف ترویج فرهنگ رضوی توسط حوزه هنری خراسان رضوی منتشر شد.

نمایش «زنان نوغان» به نویسندگی رضا صابری و کارگردانی رضا حسینی، اثر دیگر نمایش‌های این سال جشنواره تئاتر رضوی بود که حرکت امام‌رضا(ع) از بغداد به سوی طوس، طرح مناسبات سیاسی اجتماعی جبهه مأمون و ماجرای زنان نوغان را ارایه می‌داد. این نمایش سعی کرده بود با انتخاب ایده جذاب «زنان نوغان» که از دیرباز ذهن تاریخی ساکنان این دیار با آن آشناست را با قالبی متفاوت بر صحنه نمایش روایت کند و چنانچه از عنوان نمایش برمی‌آید، می‌توان آن را نمایشی زنانه عنوان کرد. پرداخت سروابی نمایش توسط همین زنان صورت می‌گیرد و در واقع، «زنان نوغان» به‌گونه‌ای حماسی، آن مناسبات را در موقعیت‌های مختلف تاریخی و تحلیلی نمایش می‌دهد. انتخاب این رویکرد برای بیان موقعیت‌های مذکور، ساختار روایی داستان را مورد اهمیت قرار داده و اولین اتفاق مثبت حاصل از آن، تغییر شخصیت‌های محوری در موقعیت‌های مختلف نمایش است. این نمایش با ترکیب بازیگران متفاوت‌تری در طرح اجراهای عمومی - در تالار گلستانه - به‌روی صحنه رفت. راضیه ایرانی، پروماحزون، نرگس آمنده، سیمین هدایتی‌نیا، لیلی بیوک، ندا اسدی، سمیه قائمی، نرگس نادرپور، مهسا غفوریان و معصومه نصرت‌آبادی در این نمایش به‌روی صحنه رفتند.

نمایش «به باسراں بگویند» به نویسندگی عباس جانفدا و کارگردانی محمد الهی از دیگر آثار حوزه رضوی تئاتر مشهد به شمار می‌رود که در سال ۱۳۸۸ در جشنواره هفتم به‌روی صحنه رفت. در این نمایش که محمد الهی، راضیه ایرانی، احمد طاهونچی، مریم جلالی و عباس جانفدا ایفای نقش می‌کردند، داستان مادری روایت می‌شود که کودک مرگ مغزی شده و تنها بازمانده خانواده‌اش را به مشهد می‌برد.

در این دوره، نمایش «جامر آخر» نوشته عباس جانفدا و به‌کارگردانی احمد آخوندزاده نیز به‌روی صحنه رفت که هرچند از تهران در جشنواره شرکت کرده بود، اما اغلب هنرمندان آن مشهدی بودند. این نمایش که سید مهدی شربتی و سیدمهدی سجادی‌پور در آن ایفای نقش می‌کردند، سروایتگر کیمیاگری است که از مأمون عباسی ساخت زهری را سفارش می‌گیرد و همین موضوع، سبب می‌شود که مجادله‌ای بین او و زنش صورت گیرد.

در همان سال، نمایشنامه «آگران‌دیسمن» نوشته حامد امان پور قرایی، نویسنده مشهدی، نیز به‌کارگردانی اکبر قهرمان از تهران به‌روی صحنه رفت. «آگران‌دیسمن» روایتی است از اوج

یکی از این نمایش‌ها که در بخش مهمان در تالار ایران‌شهر به‌روی صحنه رفت، نمایش «ما همه اهل یک محله‌ایم» نوشته و کار رضا صابری بود. این نمایش حال و هوایی از سال ۱۳۸۸ مشهد را در فضایی طنز روایت می‌کند که از چند لایه تشکیل شده است، آنچه تماشاگر می‌بیند جریان یک زائر عربی است که برای زیارت به مشهد آمده است و چند زوارکش به دنبال سوءاستفاده از او هستند. این زائر عرب در شهر توس آشنایی به نام «قاسم عرب» دارد که به دنبال او می‌گردد و... در واقع نمایشنامه به تکرار تاریخ در مقاطع مختلف اشاره می‌کند که آدم‌های جامعه می‌توانند پیرو امام‌رضا(ع) یا مأمون باشند. این نمایش در کنار موضوعاتی که به آن می‌پردازد، اشاره‌هایی هم به تخریب بناهای قدیمی اطراف حرم و جایگزین شدن برج‌های تجاری و اقامتی می‌کند. نمایش ۱۰۰ دقیقه‌ای «ما همه اهل یک محله‌ایم» که به سفارش مرکز هنرهای نمایشی کشور تولید شده بود، در هفتمین جشنواره تئاتر رضوی و بیست‌وهشتمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر و نیز در مشهد - به مدت ۱۰ شب - به‌روی صحنه رفت. محمد الهی، احمد ریحانه، امیر محاسبتی، حسین مشمول‌مقدم، محمد جهان‌پا، سعید صمدی، کریم جشنی، سجاد انتظاری و ندا اسدی، بازیگران این نمایش بودند. این نمایشنامه در یک مجموعه توسط مرکز هنرهای نمایشی کشور نیز منتشر شد. در این سال همچنین، سه نمایشنامه «شهادت‌خوانی» از سعید تشکری، «عاشقستان» از کیوان صباغ و «دویدن در شیب ملایم» اثر علی حاتم‌نژاد و حامد امان‌پور قرایی توسط حوزه هنری خراسان رضوی منتشر شد.

یکی دیگر از نمایش‌های بخش مسابقه جشنواره، نمایش «تکیه مرد بر دیوار» بود که در تالار دورافتاده «هنر» به‌روی صحنه رفت و هیچ‌گاه در جشنواره به شکل مناسبی دیده نشد. «تکیه مرد بر دیوار» به نویسندگی و کارگردانی رئوف دشتی از نمایش‌های سال ۱۳۸۸ است که نگاهی به تأثیرات تفکر رضوی بر اتفاقات اجتماعی دارد. این نمایش که کاری از گروه تئاتر نیمکت بود، در هفتمین جشنواره بین‌المللی تئاتر رضوی حضور یافت و در اجرای عمومی‌اش در تالار فردوسی جهاد دانشگاهی نیز موفقیت نسبتاً چشمگیری به‌همراه داشت. نمایش «تکیه مرد بر دیوار» به بخشی از زندگی شاعر و دانشجوی ادبیات با اندیشه‌های شبه‌روشنفکری به نام مهران افشار می‌پردازد که در درس را نیمه‌کاره رها کرده و با مسافرتی در تهران زندگی می‌گذراند. او در سفر به مشهد برای دیدار خاله‌اش، پیرمردی را زیر گرفته و با ذهنی مشوش از قتلی که انجام داده، در مسافرخانه خاله‌اش مخفی می‌شود. مهران در مواجهه با خاله رویا متوجه می‌شود که این معنویت دینی است که به او آرامش می‌دهد تا از این باتکلیفی نجات پیدا کند و شاید سفر به مشهد، تصادف با آن پیرمرد و... برای رسیدن به این حقیقت بوده که او دانسته یا ندانسته در آن گام گذاشته است. در این نمایش که در جشنواره هفتم رضوی،

نمایش تریج

واقعیت است که در ادبیات فولکلور (عامه) اهالی خطه خورشید - که عمدتاً مبتنی بر فرهنگ و معرفت رضوی است - ریشه دارد. حکایتی که رفته رفته رو به اضمحلال و فراموشی می‌رود و نسل‌های جدید، چندان با آن آشنا و مانوس نیستند؛ هرچند که در سال‌های اخیر، تلاش‌های ناچیزی در راستای بازنشر و معرفی جیگی جیگی ننه‌خانوم توسط برخی از اهالی هنر و رسانه صورت پذیرفته است. «همچنین مرزا کیانیان، بازیگر مشهور سینمای ایران در بخشی از کتابش با عنوان «این مردم ناخرنبن» طی مطلبی با نام «فلاش‌بک»، درباره شخصیت و داستان دراماتیک جیگی جیگی ننه‌خانوم نوشته است: «در دوران دبستان، وقتی هشت، نه ساله بودم، مطرب دوره‌گردی در مشهد بود به نام جیگی جیگی ننه‌خانم. نه اینکه اسمش همین باشد، میان مردم به این اسم معروف بود. مرد لاغر اندام و بلندی بود با موهای صاف و لخت. سیه‌چرده بود و لباس‌های رنگی زنده‌ای داشت. شاید از اهالی جنوب خراسان بود. دوتاری داشت و تخته‌چوب کوچکی که روی آن عروسک بزی بود که مفاصلش تکان می‌خورد. یک تکه نخ به یکی از انگشتان دست سراسش بسته بود. همان دستی که با آن به سیم‌های دوتار ضربه می‌زد. سر دیگر نخ به بزی روی تخته وصل بود. وقتی به سیم‌ها ضربه می‌زد، نخ کشیده می‌شد و بزی تکان تکان می‌خورد. مثل اینکه با آهنگ دوتار می‌رقصید. آوازی به همراه تار می‌خواند که ترجیع‌بندش جیگی جیگی ننه‌خانم بود. صدای خسته و خش‌دار او هنوز از ذهنم پاک نشده. وقتی مُرد، قرار بود شهرداری جسد او را به قبرستان گلشور که خارج از شهر بود، ببرد. هم‌زمان با او، یکی از سرهنگ‌های عالی‌رتبه هم فوت کرده بود. قرار بود او را در صحن حرم امام‌رضا(ع) دفن کنند. وقتی خانواده سرهنگ مرحوم، سر قبر او بودند و می‌خواستند آخرین وداع را انجام دهند، کسی کفن را از صورت سرهنگ که در گور بود پس می‌زند و همه می‌بینند به جای سرهنگ، این جیگی جیگی ننه‌خانم است که در گوری در صحن حرم امام‌رضا(ع) خفته است. جنازه سرهنگ به اشتباه به گلشور رفته بود. زمانی که جنازه‌ای در قبر گذاشته می‌شود، دیگر کسی حق ندارد آن را بیرون بیاورد و به قبر دیگری منتقل کند. جیگی جیگی ننه‌خانم برای همیشه در صحن حرم امام‌رضا(ع) که می‌گویند قطعه‌ای از بهشت است، در رحمت امام هشتم(ع) ماند.» در این نمایش جواد محمدزاده، سعیده امین‌زاده، عطاءالله رحمتی، جمیل صادقی، کریم جشنی، شیما عبادی، ایلیا برومند و باران طوسی بازی می‌کردند.

«صدای من کجاست؟» به نویسندگی حمید قلعه‌ای و کارگردانی جواد رحیم‌زاده هم از نمایش‌های موفق این دوره از جشنواره بود که توانست کارگردانی برگزیده و همچنین بازیگری برگزیده (محمد اسلامی) را از آن خود کند. این نمایش به داستان پسری می‌پردازد که صدایش را گم کرده است و با کمک یک کفش دوزک در پی یافتن آن است. در این نمایش

عارفانه یک عکاس و اقتباسی از زندگی واقعی ابراهیم سیاح، عکاس بارگاه امام‌رضا(ع) که در جوار این مکان ملکوتی، پس از پشت سر گذاشتن یک سیر روحی و عارفانه، از عشق زمینی به عشق آسمانی می‌رسد. امان‌پور یک بار دیگر در «دویدن در شیب ملایم» به همراه علی حاتم‌نژاد، نیم‌نگاهی به زندگی این عکاس مطرح حرم بارگاهی کرده بود. «آگراندیس‌مان» دارای سه شخصیت بود و محمد عسگری، میترا ضیایی کیا و اصغر بیچاره در این نمایش نقش آفرینی کردند. نمایش «آگراندیس‌مان» در هفتمین جشنواره بین‌المللی تئاتر رضوی نیز به روی صحنه رفت و از بازی اصغر بیچاره در این نمایش تقدیر به عمل آمد.

در همین سال، کتابی با عنوان «یک قمقمه اخر کوثر» به سرپرستی نصرآبادی و نویسندگی سعید تشکری، حسین زاهدی‌نامقی، مهدی نصیری (از هنرمندان و نویسندگان مشهد) و سرویا پارکی منتشر شد. این کتاب دربردارنده داستان‌هایی مربوط به زندگی امام‌رضا(ع) است که برای استفاده در نمایشنامه‌های رضوی پیشنهاد شده بود. این کتاب در همین سال، کتاب برگزیده رضوی در حوزه تئاتر شد.

در سومین جشنواره تئاتر کودک و نوجوان رضوی و نمایش‌های عروسکی ضامن آهو نیز که اثر ۲۷ لغایت ۳۰ مهرماه در بندرعباس برگزار شد، ۱۲ گروه نمایشی اثر سراسر کشور (۶ نمایش از تهران، ۲ نمایش از مشهد، ۲ نمایش از بندرعباس، اراک و قائم‌شهر) آثار خود را در آمفی‌تئاتر شهید آوینی و فرهنگسرای طوبی به روی صحنه بردند. از مشهد، نمایش‌های عروسکی «جیگی جیگی ننه‌خانوم» به نویسندگی و کارگردانی محمد برومند و «صدای من کجاست؟» به نویسندگی حمید قلعه‌ای و کارگردانی جواد رحیم‌زاده در بخش مسابقه کودک و نوجوان شرکت داشتند.

نمایش «جیگی جیگی ننه‌خانم»، برگرفته از داستان زندگی شخصیتی حقیقی با همین عنوان است که سال‌ها در اطراف بارگاه منور رضوی، به اجرای نمایش‌های عروسکی می‌پرداخته است. از شخصیتی به نام «جیگی جیگی ننه‌خانوم» خیلی‌ها نوشته‌اند، محمد برومند هم در کتابی به همین نام، اثر او و ارادتش از زبان خیلی از هنرمندان تئاتر کشور نقل‌قول‌های بسیاری آورده است و فیلم‌نامه‌ای از داوود کیانیان و نیز نمایشنامه خود را در آن به چاپ رسانده است. این نمایشنامه که مدتی نیز در فرهنگسرای غدیر مشهد با حمایت مدیریت امور هنری شهرداری مشهد به روی صحنه رفت، مورد استقبال مخاطبان واقع شد و در جشنواره نیز توانست رتبه باخیر برگزیده زن را توسط باران طوسی کسب کند.

در همان روزها، احمد فیاض در قدس‌آنلاین در نوشته‌ای با تیتراژ «جیگی جیگی، ننه‌خانوم؛ مطربی که همسایه ابدی امام‌رضا(ع) شد» درباره او نوشت: «حکایت جیگی جیگی ننه‌خانوم اثر آن دست حکایت‌های معجزه‌گونه مبتنی بر

نمایش جیگی جیگی ننه‌خانم

حسین طاهری، غلامرضا جهان‌پا، کریم جشنی، سجاد انتظاری، کوروش خلیلی‌پور، محمد اسلامی و... به‌روی صحنه رفتند.

اما نمایش «چولی قزک» به نویسندگی محمد برومند و کارگردانی منیره امیریوسفی اثر تهران نیز در این جشنواره شرکت داشت. در این نمایش اثر هنرمندان مشهدهی چون سعید ملک‌نژاد، سعید امین‌زاده، شیما عبادی، مزگان امیریوسفی، محبوبه پاداش، حدیث آذری- به‌عنوان صدایشه و عروسک‌گردان- استفاده شده بود. این نمایش که به‌عنوان کاری از گروه تئاتر سیم‌رغ در بندرعباس به‌روی صحنه رفت، به داستان چوپانی می‌پردازد که به‌همراه گله‌اش به دنبال آب می‌گردد و بعد از مدتی، با توسلی که به امام‌رضاع (ع) می‌کند، بارش باران را می‌بیند.

در همین سال، پوریا قصابی با نمایشنامه «حرم عشق از ازل تا ابد» اثر مشهد توانست مورد تقدیر عبدالحی شماسی و محمدامیر یاراحمدی - داوران چهارمین جشنواره نمایشنامه‌نویسی رضوی- قرار گیرد.

اما در این سال، مشهد در حوزه آیین‌های نمایشی رضوی تولیدی نداشت و تنها از خراسان رضوی، تعزیه قلمدان‌های مرضع به‌کارگردانی محمدرضا رجب‌زاده اثر کاشمر در جشنواره تئاتر رضوی اجرا شد.

در سال ۱۳۸۸ دو مجموعه نمایشنامه - دربردارنده ۱۲ نمایشنامه از جواد رحیم‌زاده، حامد امان‌پور، فرشید تمری، محمد برومند، احمد جاهدطلب، قاسم رفیعا و... - با عنوان تئاتر دانش‌آموزی، با مشارکت حوزه هنری خراسان رضوی و حمایت سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری مشهد به چاپ رسید.

نهم: سال ۱۳۸۹ را باید سال بدیاری تئاتری‌های مشهد بدانیم، چراکه باوجود تولید دو کار تئاتر رضوی خوب، متأسفانه جشنواره تئاتر رضوی با جشنواره «حقیقت» که قرار بود اتفاقی مهم در عرصه تئاتر کشور باشد، ادغام شد. این جشنواره که با اهدافی چون تولید نمایش‌های فاخر دینی، تقویت بنیان‌های تئاتر دینی و استمرار بخشیدن به آن در پیکره تئاتر کشور، تأثیرگذاری بر مخاطب و بهره‌گیری اثر شیوه‌های خلاقانه و نو در ارتقای نمایش دینی برگزار شد، نه‌تنها نتوانست حرکتی فراتر از آنچه پیش از آن بود، پدید آورد، بلکه خلاءهایی چون برگزارنشده‌ن جشنواره تئاتر رضوی را نیز برای هنرمندان تئاتر در پی داشت.

نمایش «پدرانه» به نویسندگی آرش عباسی و کارگردانی امیر بشیری، از پرافتخارترین نمایش‌های رضوی مشهد در سال ۱۳۸۹ بود که حضوری پررنگی نیز در رویدادهای مختلف تئاتر کشور داشت. از آن‌جمله می‌توان به حضور در هفتمین جشنواره سراسری تئاتر ماه (تهران)، پانزدهمین جشنواره سراسری دانشجویان تئاتری و غیرتئاتری قرآن و عترت (اراک) و چهاردهمین جشنواره بین‌المللی تئاتر دانشگاهیان ایران

(زنجان) اشاره کرد که موفقیت‌های بسیاری را هم برای این تئاتر به‌همراه داشت. اما آنچه برای این گروه غرورآفرین بود، کسب عنوان برترین نمایش از نظر تماشاگران در طرح ۳۰۰ اجرا در استان خراسان بود. این نکته نشان از ارتباط خوب تماشاگران با این اثر داشت.

جواد اشکذری در نقدی با عنوان «پسرانه در برابر پدرانه؛ مدرنیته در برابر سنت» پیرامون نمایش «پدرانه» می‌نویسد: «نمایشنامه پدرانه، نوشته آرش عباسی، یک اثر واقع‌گرای اجتماعی است که هرچند با توجه به مضامینی، خود را به تئاتر رضوی نزدیک می‌کند، اما تقابل بین دو نسل یا همان تقابل سنت و مدرنیته در بین اعضای یک خانواده را سرلوحه تم کار خود قرار می‌دهد؛ به‌نوعی که تمام حرف و حدیث داستان عباسی، رفتن یونس به دنیایی نامعلوم و یا بهتر بگوییم به‌نوعی فرار از خود است؛ یعنی خودبیبگانگی. او در بخشی دیگر از مطلب خود می‌نویسد: «تمام کنش و واکنش‌های نمایشی پدرانه، بر سر «ماندن و رفتن» و «سیال بودن و سراکد بودن» است که در آرزوها، درخواست‌ها و نیز نوع نگاه دو نسل نمایش، خلاصه می‌شود. مفهوم «پسرانه» در نمایش امیر بشیری خیلی پررنگ‌تر از مفهوم «پدرانه» نمایشنامه آرش عباسی است. در نمایشنامه عباسی، تمام موج‌ها در مسیر ساختار دراماتیک در متن، به سمت پدر بوده و در نهایت حق را به پدر می‌دهد، اما در اجرا، مفهوم به شکل دیگری تغییر می‌یابد و به‌نوعی کارگردان با بلاتکلیفی یونس و یا بهتر بگوییم یونس‌ها، حق را به خود می‌دهد که مانند یونس‌های تکثیرشده فکر می‌کند.» گفتنی است؛ در این نمایش سجاد انتظاری، مجید بخششیان، امیر بشیری، محبوبه سلطانی و زهرا ابراهیمی نقش‌آفرینی می‌کردند.

اما نمایش «ترنج»، نوشته عباس جان‌فدا با کارگردانی محمد جهان‌پا، درباره غربت و تنهایی است که به روایت سه زن و سه نذر می‌پردازد. روایت اول، داستان «مهتاب» است که در انتظار کاروان می‌باشد. روایت دوم، داستان «قاسم» که در تردید رفتن به حوزه است و در حرم با «ترنج» آشنا می‌شود و روایت سوم، داستان «ارسلان و جیران».

نمایشنامه «ترنج» با توجه به شش بار بازنویسی، توانست در اجرا نظر مخاطب را جلب کند. کسب ۳۰ جایزه در جشنواره‌های مختلف، از جمله جشنواره ملی تئاتر بسیج و حضور در بخش جشنواره جشنواره‌های بیست‌ونهمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر، از موفقیت‌های این نمایش به‌شمار می‌آید. «ترنج» در طرح «تئاتر برای مردم» به مدت یک هفته در تالار تئاتر مجتمع فرهنگی هنری امام‌رضاع (ع) به‌روی صحنه رفت و در پنجمین جلسه نقد کانون منتقدان انجمن تئاتر مشهد، نقد و بررسی شد. به نقل از روزنامه خراسان، علی حاتمی‌نژاد در بررسی نمایشنامه «ترنج» گفت: «نمایش باید در مسیر روایت داستان، به وجود آوردن لحظه‌های دراماتیک را اولویت خود

نمایش بچه‌های بهشت

قرار دهد و اساساً تئاتر امروز در همین مسیر حرکت می‌کند؛ چون تماشاگر دیگر فرصت اینکه یک نمایش را با یک قصه ببیند، ندارد. در خرده‌داستان‌هایی که در نمای کلی در یک قاب قرار می‌گیرند و به‌صورت پازل به هم می‌چسبند، بزرگ‌ترین اتفاق، خلق موقعیت است، اما در تزنج، موقعیت خلق نمی‌شود و خرده‌داستان‌ها فقط داستان را پیش می‌برند که این نقطه‌ضعف است.» در این نمایش، سیدجواد رحیم‌زاده، محمد بهاران، ندا اسدی، مهسا غفوریان، منیره آلااغی و غلامرضا جهان‌پا ایفای نقش کردند.

در این سال چهارمین جشنواره تئاتر کودک و نوجوان رضوی برگزار شد و تئاتر «همه‌دوستان من»، به نویسندگی و کارگردانی محمد برومند از مشهد در آن حضور چشمگیری داشت. این نمایش براساس حدیثی از امام‌رضا(ع) که می‌فرماید: «نیمی از خرد، دوست داشتن همه انسان‌هاست»، تولید شده است و سعی کرده رویکرد متفاوتی نسبت به سال‌های قبل داشته باشد و عقاید، منش و سیره امام‌رضا(ع) را از طریق نمایش به مردم عرضه کند. گروه هنری سیم‌ریز این نمایش را با بازی باران توسی، شیمیا عبادی، عطاءالله رحمتی، آما عبادی، محمد زنده‌دل و پریسا بهزادی به‌سروری صحنه بردند. نمایش «همه دوستان من» در جشنواره چهارم تئاتر کودک و نوجوان رضوی موفق شد در بخش‌های کارگردانی، عروسک‌سازی، بازیگری کودک، عروسک‌گردانی و آهنگ‌سازی رتبه اول و در بخش نویسندگی رتبه دوم را از آن خود کند. همچنین این نمایش در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ در جشنواره‌های بین‌المللی معتبری چون «دهلی نو»، «بگواینو» و «سارایوو» حضور داشته است.

نمایش «شمعی درقاب» به‌کارگردانی سید جواد رحیم‌خراده نیز در این جشنواره حضور داشته، موفق به دریافت عناوینی چون دوم کارگردانی، اول بازیگری برای محمد جهان‌پا و دوم بازیگری برای محمد اسلامی شد. نمایش «قالیچه نذری» به نویسندگی و کارگردانی مهدی سیم‌ریز هم به کسب عنوان برگزیده طراحی صحنه در این جشنواره بسنده کرد.

دهم: سال ۱۳۹۰، نمایش «زندگی به مقدار لازم» به نویسندگی و کارگردانی مسعود عقلی پیش از آغاز جشنواره تئاتر رضوی، به‌عنوان اولین نمایش در این حوزه، به‌سروری صحنه مجتمع فرهنگی هنری امام‌رضا(ع) رفت و با وجود اینکه شیوه اجرایی‌اش مناسب آن سالن نبود، اما مورد استقبال تماشاگران قرار گرفت. «زندگی به مقدار لازم» یک درام اجتماعی است که داستان زن و شوهری به نام شاهین و فرزانه را روایت می‌کند. زندگی این زوج به‌دلیل وجود یک سری مشکلات، در حال پاشیده شدن است ولی کمک غیرمستقیمی از سوی امام‌رضا(ع) زندگی آنان را پایدار می‌کند.

حسام حسینی‌زاده که نویسنده، کارگردان و بازیگر تئاتر مشهد است، در یادداشتی برای این نمایش نوشته است: «داستان بسیار ساده بود و زیبایی متن اثر هم در همین سادگی بود

که به‌راحتی حس هم‌ذات‌پنداری تماشاگر را برمی‌انگیخت و همین بود که تماشاگر که در ابتدای کار با کمی تردید می‌خندید، در نیمه‌های نمایش به‌راحتی قهقهه می‌خرد یا به‌عبارت دیگر، فضای سالن را فراموش می‌کرد و خودش سرا جزوی از کار می‌دید. این یعنی یک نمایش با ارتباط‌گیری بالا که گروه به آن دست پیدا کرده بود.» وی ادامه می‌دهد: «به نظر من شخصیت‌پردازی‌ها، منهای قسمت اول خوب بود و اساساً درمورد شخصیت مرد داستان، بین نفهمیدن و خود را به نفهمیدن زدن تفاوت اساسی وجود دارد. پس نمی‌توان گفت که او شخصیت روشن‌فکری به‌لحاظ المان‌های اسراییه شده در نمایش نبود و مهدی ضیاء‌چمنی به‌خوبی به نفهمی‌زدن خود را نشان داد. اگر کمی درمورد پیشینه آدم‌ها بیشتر صحبت می‌شد بهتر بود ولی کمبود آن هم لطمه‌ای به کار نزد، زیرا هر کسی آن را براساس شناخت خود از افراد شبیه مرد نمایش یا زن نمایش که در زندگی روزمره با آن‌ها مواجه می‌شود، می‌ساخت و اساساً مگر ما درمورد داستان‌های مختلفی که به‌صورت یک برش در روز به مقدار زیاد می‌بینیم و گاه همان‌جا قضاوت می‌کنیم و بعضاً حکم هم صادر می‌کنیم، چه قدر اطلاعات داریم؟»

این نمایش در معتبرترین رویداد تئاتر در حوزه رضوی توانست به رتبه دوم برسد و جوایزی از جمله دوم نویسندگی و کارگردانی و اول طراحی صحنه برای مسعود عقلی، سوم بازیگری مرد برای مهدی ضیاء‌چمنی و اول بازیگری زن به‌صورت مشترک برای فاطمه توانا را به ارمغان بیاورد.

همچنین نمایش «زندگی به مقدار لازم» اثر استان خراسان رضوی به‌همراه «سنگ‌بست» به نویسندگی و کارگردانی محمد مهدی خاتمی، به‌عنوان آثار برگزیده هشتمین جشنواره تئاتر رضوی به جشنواره صاحب‌دلان معرفی شدند. خاتمی که در این رویداد، نویسندگی و نیز کارگردانی سوم را از آن خود کرده بود، در «سنگ‌بست» به موضوع تلاش زنی به نام «شیرین» می‌پردازد که همسرش به‌واسطه تضاد در منطقه‌ای به نام «سنگ‌بست» در نزدیکی مشهد، یک نفر را کشته و در زندان به سر می‌برد و شیرین در راستای همین تلاش برای آزادی شوهرش از زندان، به امام‌رضا(ع) متوسل می‌شود و...

در نمایش «سنگ‌بست» محمد الهی، شهره مکرری، غلامرضا عارف‌نژاد، احمد طاهونچی، راضیه ایرانی، کریم جشنی، عباس کاظمیان و بازیگر خردسال عرفان حسن‌زاده، به ایفای نقش پرداختند که شهره مکرری عنوان اول بازیگری زن و مهدی حسینی عنوان بهترین موسیقی هشتمین جشنواره تئاتر رضوی را به‌دست آوردند.

گفتنی است؛ در این جشنواره ۱۷۹ اثر از ۲۷ استان به دبیرخانه رسیده بود که در ابتدا ۴۵ اثر در مرحله بازیگری انتخاب شد و در نهایت از این تعداد ۸ گروه به مرحله نهایی رسید. برگزاری کارگاه‌های آموزشی، جلسه نقد و بررسی آثار به اجرا

نمایش زنان نوغان

درآمده در جشنواره و نیز برگزاری نمایشگاه عکس تئاتر از آثار نمایشی که در جشنواره‌های قبلی به اجرا درآمده بود، از دیگر برنامه‌های این دوره از تئاتر رضوی بود.

اما تولیدات و نیز اجرای نمایش‌های مشهدی در حوزه تئاتر رضوی به این دو تئاتر ختم نشد و دو نمایش «عکاس‌خانه» و «بچه‌های بهشت» نیز در پنجمین جشنواره ملی ضامن آهو در بندرعباس به‌روی صحنه رفت.

«بچه‌های بهشت» که شش جایزه در این جشنواره کسب کرد، در رابطه با زندگی فالگیری است که در یکی از خیابان‌های منتهی به حرم فال حافظ می‌گیرد و در فضایی سورئال با مرغ‌های عشق خود رابطه‌ای خاص دارد و با آن‌ها صحبت می‌کند. با ورود دختری ناشناس به فضای نمایش، لایه‌هایی از زندگی گذشته فالگیر روایت می‌شود و ماجراهای مختلفی اتفاق می‌افتد. این نمایش توانست در پنجمین جشنواره ملی ضامن آهو، جایزه اول بهترین بازیگری مرد توسط حسین طاهری، مقام دوم بازیگری زن توسط سحر حسن‌زاده، جایزه اول بهترین طراحی صحنه توسط لیلا بحری، جایزه بهترین طراحی لباس توسط هانیه بندگان و جایزه سوم نویسندگی و کارگردانی توسط مهدی سیم‌ریز را به خود اختصاص دهد. «بچه‌های بهشت» برای مرده سنی نوجوانان و با حمایت مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی تهیه شده بود.

در این جشنواره که دوازده نمایش از استان‌های تهران، خراسان رضوی، همدان، مازندران و هرمزگان به‌روی صحنه رفت، نمایش «عکاس‌خانه» از دیگر نمایندگان مشهد توانست جواز حضور در سی‌امین دوره از جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر را به‌دست آورد، اما به‌دلیل حذف بخش جشنواره جشنواره‌ها، از اجرا در این رویداد مهم محروم شد. «عکاس‌خانه» به اعتبار رأی حسن دادشکر، علی رضایی و ایرج محمدی، به‌عنوان اعضای هیأت داوران، توانست جوایزی چون طراحی صحنه برگزیده توسط میثم نویریان، پوستر و بروشور برگزیده توسط علی کرامت، بازیگری دوم مرد توسط غلامرضا جهانپا و نیز نمایشنامه‌نویسی دوم و کارگردانی اول توسط سیدجواد رحیم‌زاده را به‌دست آورد. همچنین بنا به پیشنهاد هیئت داوران جشنواره، از جواد محمدزاده پیشکسوت تئاتر مشهد، در نمایش «عکاس‌خانه»، تقدیر به عمل آمد و لوح تقدیری نیز به سیدیحیی موسوی، آهنگساز نمایش «عکاس‌خانه» اهدا شد. در این نمایش که جواد محمدزاده، سجاد انتظاری، غلامرضا جهانپا، محمد بهاران و عرفان و یزدان کاظمی بازی می‌کردند، داستان پسر بچه‌ای به نام «غلامرضا» روایت می‌شود که در عالم کودکی و با اشتباهاتی که در ذهنش نسبت به نذر دارد، با امام‌رضا(ع) قهر می‌کند و اتفاقاتی که در گذشته و آینده این پسر بچه رخ می‌دهد، داستان نمایش «عکاس‌خانه» را شکل می‌دهد.

همچنین نمایش «مسافران» نوشته محمد رحمانیان، در این سال به کارگردانی محمود کریمی خوانش شد و توانست در

هشتمین جشنواره نمایشنامه‌خوانی بدرخشد و جوایزی از جمله بازیگر برگزیده مرد (سعید توکلی)، بازیگر برگزیده زن (سپیده کلالی)، آهنگساز برگزیده (هادی کسایی) و کارگردان برگزیده (محمود کریمی) از نگاه منتقدان؛ و همچنین بازیگر سوم مرد (سعید توکلی)، بازیگر دوم زن (سحر رضوانی)، موسیقی برگزیده (هادی کسایی)، تقدیر از کارگردانی (محمود کریمی) و خوانش برگزیده اثر نظر داوران جشنواره را کسب کند. همچنین این خوانش در نخستین جشنواره نمایشنامه‌خوانی رضوی هم به‌روی صحنه رفت و توانست به‌عنوان اثر مطلق برگزیده جشنواره معرفی شود.

همچنین نمایشنامه «ترنج» نوشته عباس جانفدا که در سال ۱۳۸۹ توسط حوزه هنری خراسان رضوی منتشر و رونمایی شد، توانست در ششمین جشنواره ادبیات نمایشی قزوین، موفق به کسب رتبه اول شود.

اما در آذرماه ۱۳۹۰، نمایش «به آسمان نگاه کن» به نویسندگی و کارگردانی محمد مهدی خاتمی در تالار قشقایی - از تالارهای مجموعه تئاتر شهر تهران - به‌روی صحنه رفت تا اثر معدود نمایش‌های مشهدی باشد که با موضوع رضوی در پایتخت اجرا گردیده است. این نمایش که اثر آثار برگزیده سال‌های گذشته جشنواره رضوی بود، در حالی به‌روی صحنه رفت که اجراهای خود را به انوشیروان ارجمند، پیشکسوت تئاتر مشهد تقدیم کرده بود. مهدی نصیری در نقدی به نمایش «به آسمان نگاه کن» با عنوان «مولودرام مذهبی» نوشته است: «برخی از نمایش‌های دینی ایرانی مثل نمایش «به آسمان نگاه کن» در تلاش برای خروج از کلیشه‌ها و نزدیک شدن به دنیای امروزی مخاطبان و در برگرفتن وسعت بیشتری از مخاطبانی است که در تلاش بوده‌اند تا زمان روایت داستان‌شان را به امروز و زمان زندگی مخاطبان‌شان نزدیک‌تر کنند. اما همین نمایش‌ها هم با وجود تمایل به داشتن مخاطبان بیشتر، در اسارت محدودیت‌ها و کلیشه‌های دیگری گرفتار آمده‌اند. شاید مهم‌ترین راهکار گریز از این کلیشه‌ها و تکرارها، در وهله نخست آگاهی و اشراف نسبت به شعارها و مؤلفه‌های تکراری باشد. مسلماً تماشاگر در مواجهه با یک جریان نمایشی به دنبال کشف ناشناخته‌ها و درگیر شدن با ندانسته‌های داستانی است.» این نمایش در دی‌ماه سال گذشته در کشورهای چون ترکیه و اتریش نیز به‌روی صحنه رفت و فیلم مستند اجراهای آن در وین به نویسندگی هادی مظفری و کارگردانی مسعود توجهی ساخته و در سال ۱۳۹۱ - در نشست شهردار مشهد با هنرمندان تئاتر مشهد - به نمایش گذاشته شد.

اما در آخرین ماه از آخرین سال دهه هشتاد، نمایشی با عنوان «راه رفتن روی ابرها» به کارگردانی احسان روحی در پنجمین جشنواره تئاتر دانشجویی دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۹ به میزبانی واحد مشهد به‌روی صحنه رفت و توانست جوایزی را هم اثر آن خود کند. این نمایش به موضوع دو زوجی

نمایش بچه‌های بهشت

نمایش ترنج

می‌پرداخت که یکی از آن‌ها به خاطر سرطان، علاقه‌ای به بچه ندارد و تن به سقط جنین می‌دهد و دیگری از اینکه بچه‌دار نمی‌شوند، به شدت ناراحت است. داستان این دو زوج جوان با یک نقطه - مرد تروریست که ما مدام صحبت‌های او را با زنش سپیده می‌شنویم- وصل می‌شود. داستان نمایشنامه «راه رفتن بر روی ابرها» از گل‌گل‌های این دو زوج آغاز می‌شود و با توجه به بار اطلاعاتی که در حدود ۲۰ دقیقه اولیه نمایش به مخاطب می‌دهد، خوب هم پیش می‌رود و تماشاگر را هم با داستان خود پیش می‌برد، اما اثر آن به بعد در مسیر زیاده‌گویی‌ها و بیهوده‌گویی‌ها می‌افتد. حضور آن‌ها در حرم و راز و نیازشان در حرم امام هشتم، نمایش را تا حدودی به سمت کلیشه‌های رایج و نیز شعارزدگی نزدیک می‌کند و در نهایت با یک انفجار به پایان می‌رسد.

سید جواد اشکذری در نقدی با عنوان «سراهِ رفتن بر روی لبه‌های تیز تیغ» در بولتن این جشنواره می‌نویسد: «درباره انفجار جمعه خونین حرم امام‌رضاع) در حوزه تئاتر رضوی در این چند سال اخیر نمایش‌های بسیاری به‌روی صحنه رفته و هر یک از زوایای مختلفی به این فضا پرداخته‌اند که از آثار شاخص می‌توان در مشهد به تئاتر «عاشقستان» و در کشور به «مردود خرداد» اشاره کرد ولی هرکدام فقط به روایت تاریخی از این انفجار نپرداخته‌اند بلکه تحول روح و روان دینی و انسانی آدم‌ها را در بستر این اتفاق به نمایش گذاشته‌اند.» نمایش «راه رفتن بر روی ابرها» توانست از این جشنواره، جایزه طراحی صحنه و نیز کارگردانی دوم را توسط احسان روحی، جایزه دوم بازیگری به‌صورت مشترک توسط سعید صادقی و جلال کریم‌زاده و نیز جایزه اول و سوم بازیگری به‌ترتیب توسط زهره بهادری و مهشید شریفی را از آن خود کند.

***

- منابع:
۱. نشریه روزانه «بیک فرهنگ»، ۱۳۸۲
  ۲. پایگاه اطلاع‌رسانی جشنواره تئاتر رضوی
  ۳. پایگاه اطلاع‌رسانی «شمس توس»
  ۴. ماهنامه تخصصی «تاک‌توس»، شماره ۳۵، ۱۳۸۶
  ۵. روزنامه «شهرآرا»
  ۶. نمایشنامه «عاشقستان» نوشته کیوان صباغ، ۱۳۸۸
  ۷. کتاب هشتمین جشنواره تئاتر رضوی، ۱۳۸۵
  ۸. کتاب «هشتمین خورشید»، ۱۳۸۳
  ۹. کتاب «هشتمین خورشید»، ویژه سومین جشنواره فرهنگی هنری امام‌رضاع)، ۱۳۸۴
  ۱۰. کتاب «هشتمین خورشید»، ویژه پنجمین جشنواره فرهنگی هنری امام‌رضاع)، ۱۳۸۶
  ۱۱. کتاب پنجمین جشنواره تئاتر رضوی، ۱۳۸۶
  ۱۲. کتاب چهارمین جشنواره تئاتر رضوی، ۱۳۸۵
  ۱۳. نمایشنامه «دویدز» در شب ملایم»، نوشته مشترک علی حاتم‌نژاد و حامد امان‌پور قزایی، از سری کتاب‌های فرهنگ رضوی، ۱۳۸۸
  ۱۴. نمایشنامه «ترنج» نوشته کیوان صباغ، از سری کتاب‌های فرهنگ رضوی، ۱۳۹۰
  ۱۵. نمایشنامه «تکیه مرد بر دیوار» نوشته مشترک رؤف دشتی، اثر سری کتاب‌های فرهنگ رضوی، ۱۳۹۰
  ۱۶. ماهنامه تخصصی هنر «تاک‌توس»، شماره ۷، مهر ۱۳۸۸
  ۱۷. کتاب ششمین جشنواره سراسری تئاتر رضوی، ۱۳۸۷
  ۱۸. کتاب هفتمین جشنواره بین‌المللی تئاتر رضوی، ۱۳۸۸
  ۱۹. کتاب «هشتمین خورشید»، گزارش عملکرد هفتمین جشنواره بین‌المللی فرهنگی هنری امام‌رضاع)، ۱۳۸۸
  ۲۰. کتاب «هشتمین خورشید»، گزارش عملکرد ششمین جشنواره فرهنگی هنری امام‌رضاع)، ۱۳۸۷
  ۲۱. کتاب نقد جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر، ۱۳۸۶
  ۲۲. روزنامه شهرآرا، نقد نمایش «تکیه مرد بر دیوار»، ۱۳۸۸
  ۲۳. فکس‌های کانون فکری و پرورش‌دهنده کودکان و نوجوانان، نمایشنامه‌خوانی رضوی
  ۲۴. کتاب سومین جشنواره تئاتر کودک و نوجوان رضوی (ضامن آهو)، ۱۳۸۸
  ۲۵. نمایشنامه «شهادت‌خوانی»، نوشته سعید تشکری، ۱۳۸۸
  ۲۶. نمایشنامه «آه و ماه»، نوشته سعید تشکری، ۱۳۸۷
  ۲۷. کتاب «یک قمقمه آخر کوثر»، نوشته نصرالله قادری، سعید تشکری، حسین زاهدی‌نامقی، مهدی نصیری و رویا پارکی
  ۲۸. پایگاه اطلاع‌رسانی معاونت فرهنگی اجتماعی شهرداری مشهد
  ۲۹. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه هنری خراسان رضوی
  ۳۰. کتاب «این مرد نازنین»، نوشته رضا کیانیان
  ۳۱. سایت ایران تئاتر، نقد نمایش، ۱۶ آذرماه ۱۳۹۰
  ۳۲. بولتن «ایبزد» پنجمین جشنواره دانشجویی تئاتر دانشگاهی
  ۳۳. سایت پارسینه
  ۳۴. قدس آنلاین
  ۳۵. وبلاگ «مشهد تئاتر»
  ۳۶. روزنامه «خراسان»
  ۳۷. بولتن پنجمین جشنواره تئاتر دانشجویی، ۱۳۹۰
  ۳۸. نشریه «فرهنگ رضوی»، شماره دو، ۱۳۹۰
  ۳۹. وبلاگ تئاتر حسام حسینی‌زاده
  ۴۰. ویژه‌نامه هشتمین جشنواره نمایشنامه‌خوانی مشهد، ۱۳۹۰